FRÅN KAMERUN.

NÅGRA DRAG UR INSEKTLIFVET KRING BONGE VID TIDEN MOT TORRPERIODENS INTRÄDANDE.

AF

YNGVE SJÖSTEDT.

Regntiden i Kamerun i det ekvatoriala Väst-Afrika infaller nästan samtidigt med vår nordiska sommar. Landet är rikt på nederbörd. Den starka torka, som med december inträder och i januari och februari når sin kulmination, härskar icke ständigt under denna tid, utan afbrytes emellanåt af häftiga åskväder, tornados, hvilka, åtföljda af stark blåst, som ofta växer ut till orkan, draga fram öfver landet, nedvältrande väldiga regnmassor, som för några timmar komma floderna att svälla upp och marken att uppmjukas; men dessa oväder försvinna lika hastigt som de frambryta, och inom kort är himlen åter klar. I slutet af april blifva dessa störtregn allt häftigare och mera ihållande; tunga moln lägra sig i allt djupare massor på den förr så rena himlen för att dock ännu under några veckor då och då låta sig af den brännande solen genombrytas och skingras; men dessa moln blifva för hvarje dag allt ogenomträngligare, allt oftare frambryta skurarna till dess i juni ett ihållande regn vidtager, som knappast afbrytes under någon timme på dygnet. Härmed börjar en i sanning dyster och tråkig tid, då man är urståndsatt att företaga vare sig marscher, exkursioner eller jakter och är dömd att utan omväxling tillbringa dag efter dag inom faktoriets väggar. Det var därför med allmän glädje vi hälsade solen, då hon i slutet af augusti åter bröt fram och därvid spred nytt lif i naturen.

Ehuru vattnet ännu forsade fram öfver marken och, betäckande stora sträckor, nästan omöjliggjorde hvarje försök att taga

sig fram, drefs man dock oemotståndligt ut från det fängelse, som så länge hållit en inspärrad.

Af insektvärlden var dock ännu ej mycket att se; öfver den öppna planen framför faktoriet fladdrade långsamt en och annan *Amauris Hecate*, i närheten af det höga elefantgräset, *Pennisetum* (*macrostachyon?*), några *Precis Sophia*. Flugor och steklar började äfven röra på sig. Några stora spinnarelarver, svart- och gulbrokiga, med bruna taggar, hade af regnet spolats ned från en trädkrona, hvars sönderätna löfverk tydde på, att flera där troligen funnos att få — en förmodan, som vid undersökning bekräftades.

Dessa sparsamma fynd tycktes dock vilja visa, att en gynnsammare tid stod för dörren, och med första båt beredde jag mig därför att lämna det på insekter så fattiga Bibundi vid hafvet, för att gifva mig in i landet till gynnsammare områden. Det var trakten kring Bonge, svenska firmans största faktori, jag denna gång valde till operationsfält, och efter ett par dagars färd, först på hafvet till Ekundu, därifrån i kanot uppför floden Meme, nådde jag den 4 sept. min bestämmelseort.

Hela landskapets vegetation kring Bonge är s. k. *bush*-skog, ej typisk urskog. Den förra karaktäriseras af svårgenomtränglig, ofta af talrika lianer och andra slingerväxter genomväfd underskog, hvarur spridda silke-bomullsträd (*Eriodendron anfractuosum*), mer eller mindre smalstammiga andra träd, såsom *Spatodea*, *Ficus*, *Anthocleista* m. fl., blandade med talrika oljepalmer (*Elæis guineensis*), uppskjuta. Den typiska urskogen finnes icke här, men säges taga sin början tre dagsmarscher längre inåt, och karaktäriseras af de höga, tjockstammiga skogsjättarna, som utan underskog höja sig sida vid sida, bildande med sina täta kronor ett enda af pelare uppburet löfhvalf.

På stora sträckor utbreder sig ett eget slags underskog af höga, tätt växande Scitamineer: Zingiberaceer, näml. mest *Ammomum granum paradisi* och en väldig Marantacee, hvars stora, spadformiga blad uppbäras af ett ända till 10 fot högt bladskaft. Zingiberaceens röda, spolformiga frukter sitta lågt vid rotstocken; de däri varande fröna omgifvas af ett syrligt, läskande kött, som man under marscher begärligt förtär. Att intränga i en sådan »bush» möter vanligen de största hinder, om det ej rent af är omöjligt

med de medel, hvaröfver man i vanliga fall förfogar, och man får under exkursionerna i de flesta fall nöja sig med att följa de stigar, som negrerna upptrampat mellan sina byar och farmer. Skulle det äfven lyckas att intränga i dessa snärjen, finnes för öfrigt knappast någonting att få därinne, då äfven insekterna hellre ty sig ut till något finare terräng. Ibland träffas dock gles och tämligen ljus »bush», som tillåter att man, om än med svårighet rör sig därinne, och denna är fyndort för en hel del dag- och skymningsfjärilar, sländor, stora tunnvingade gräshoppor, phasmider o. s. v.

Vid Bonge hade redan sedan ett par veckor solljusa dagar visat sig, dock emellanåt afbrutna af häftiga regnskurar. Den vidsträckta farmen af kakaoträd (*Theobroma Cacao*), som den svällande floden ställt under vatten, började allt mer att torrläggas, hvilket tillät mig att åtminstone tämligen torrskodd kunna kryssa mig fram från tufva till tufva. Några längre exkursioner voro till en början ej möjliga, icke häller lönade det mödan att ströfva omkring, då endast högst få och därtill vanliga arter visade sig. Däremot var tiden lämpligare för sökande efter Podurider och Mollusker, som ej fordra direkt solljus och stark värme för att ymnigt framträda. Podurider träffades bland nedfallna löf, under lossnade barkstycken o. dyl., men rikligast bland de högar af plantanskal, som utkastades från negrernas bostäder. Fångsten skedde med ett inuti fuktigt profrör, som hastigt sattes öfver djuren; däraf skrämda gjorde de då ett språng för att komma undan, men foro därvid emot rörets sida, som var tillräckligt klibbig för att fasthålla dem. Allt emellanåt sköljdes de fångade insekterna ned från kanterna med sprit, hvarpå allt sammans hälldes i ett förvaringsrör. På detta sätt blefvo de ömtåliga djuren fullkomligt oskadade.

Vattensamlingarna voro som vanligt ytterst fattiga; ett par arter *Hydrophilus*, *Gyrinus* och *Notonecta* samt några väldiga Hydrometrider voro, utom sländlarver och grodyngel, allt hvad håfningarna lämnade. Ännu hade fjärilarna ej mycket visat sig; några Hesperider och Lycænider voro dock i rörelse, hvaremot inga Hypolycænider kunde påträffas. Vid öppna ställen bland slingrande Convolvulaceer och Cucurbitaceer, äfvensom vid skogsstigar sågs en och annan *Neptis Melicerta*, hvilken art seder-

mera anträffades under hela torrtiden. Här kunde man också få se något sönderslitet, fult exemplar af *Salamis Anacardii;* äfven i Bibundi hade jag under regntiden sett ett par sådana, ehuru ej så utnötta. Flygtiden infaller i oktober och november, då äfven många larver togos.

Äfven den stora, svarta och gula *Papilio Hesperus* visar sig, styrande kosan bortåt farmhuset, där denna art gärna håller till bland utkastadt afskräde. Under lätt och ledig flykt stryker den gulbandade *Papilio Cypræophila* fram mellan trädens öfre och mellersta grenar, sökande efter blommor; äfven på öppna platser kan man få se denna art, ehuru ej så ofta. Den blef sedermera allt allmännare, så att den i november och början af december nästan dagligen visade sig. I Kitta sågs den sparsamt i april, allmännare i maj.

Skogsvägen var mörk och fuktig, och knappast ett lif rörde sig på eller utmed densamma. Öfver allt pölar och dammar. Här fann jag till min belåtenhet första exemplaret af en liten klogroda, *Dactyletra*, som jag hittills förgäfves sökt efter; fyndet åtföljdes snart af flera. För öfrigt funnos bland de fuktiga nedfallna löfven en del Mollusker såsom *Pupa*, långbenta Phalangider, platta Myriopoder (Polydesmider) och några andra.

Följande veckor gåfvo ej just något annat än vanliga former. Skalbaggar blefvo dock allt allmännare. På bladen sutto små praktfulla Coccinellider, Cassidider och Galerucider, hvaraf den vanligaste arten något påminner om *Chrysomela populi;* de öfriga till släktet hörande hade oftast glänsande mörkblå skalvingar, rödaktigt hufvud och thorax samt voro af varierande storlek. I det inre af fällda palmstammar söktes sällan förgäfves efter en stor Curculionid, *Rynchophorus phoenicis*, hvars hvita, tjocka, med brunt hufvud försedda larv begärligt uppletas och ätes af infödingarna, huru vedervärdig den än förefaller. En mindre art af samma grupp uppehöll sig med förkärlek på en Composité, med hvars gula frömjöl han omgaf sig helt och hållet. Coprophagerna voro talrika och träffades regelbundet under spillning; i synnerhet lämnade elefanternas rik fångstplats. Hela marken under och omkring kunde vara nästan fullsatt af djur, så att en enda plats vid ett tillfälle lämnade öfver hundra exemplar. De representerade flera arter, hvaribland en stor, helt svart samt en

något mindre, *Copris*, med grönglänsande hufvud och thorax voro de allmännaste, ehuru flera andra arter voro långt ifrån sällsynta.

Af *Longicornia* erhöll jag en Prionid af gigantisk storlek. Den fördes till mig af en inföding, som tjudrat den med en smal lina, däri han bar den af fruktan att råka ut för dess bett.

En Lucanid, *Homoderus Mellyi*, hvars kolossala hufvud nästan utgör en tredjedel af djurets hela längd, utom käkarna, fångades några gånger. Arten är nästan helt grågul och påminner mycket om vår ekoxe, *Lucanus cervus*.

I farmen, där fällda trädstammar lågo kringspridda, funnos ett par *Passalus*-arter i mer än önskvärd mängd; under hvarje barkstycke man lyfte bort, brukade någon eller några af dessa sitta, och högg man sedan i den murkna trämassan, kunde man vara viss på att få se deras hvita puppor och larver i alla möjliga utvecklingsstadier. Dock var det endast vissa tider de förekommo i så stor mängd; dessemellan sågos de ej så mycket till.

Rätt svåra fiender för boningshusen äro de ymnigt förekommande Bostrychiderna; de genomborra bjälkar och dörrposter från alla sidor och röja sin närvaro genom massor af stoftfint söndermalet trä, som samlat sig nedanför på marken eller stannat i omgifvande spindelväf. Det var i allmänhet helt små arter, af svart till brun färg; den största jag sett, var cirka 1,5 cm. lång och borrade alltid sina gångar snedt uppåt, då däremot de andra borrade vinkelrätt in. En cirka 2 mm. lång, gulbrun art lockades om aftnarna af lampljuset och fastnade massvis på oljehuset.

Cerambycidæ torde vara områdets artrikaste coleopterfamilj. Hithörande former träffades så väl vid skuggiga skogsvägar, där åtskilliga mer tröga arter långsamt surrade fram eller sutto på stammar och stjälkar, som på heta, solljusa platser bland fällda träd. Endast en *Staphylinus* träffades denna tid; af *Cicindela* två arter. Märkvärdigt nog tycktes dödgräfvarna, *Necrophorus*, helt och hållet saknas; deras rål i naturen fylles i stället af myrorna. I Bonge insamlades omkring 6,000 skalbaggar, representanter för en massa grupper och släkten.

Under den dystra regntiden, synnerligast under dess värsta period, juli och augusti, voro fjärilarna så godt som försvunna, och endast några af de allmännaste arterna kunde man i enstaka,

ofta söndriga och utnötta exemplar finna på stigar eller vid skogsbryn. Men äfven i september och större delen af oktober visade faunan en ytterlig fattigdom, och några sällsynta arter voro knappast att finna. Dessa månader voro däremot, tillika med de första veckorna i november den ypperligaste larvtiden.

Vid sökandet efter larver gäller det först och främst att veta *hvar* man skall söka, ty endast på vissa platser kan man hoppas på något bättre resultat. Så har bushskogen visat sig vara högst larvfattig och äfven vid skogsstigar, där en del fjärilar, såsom *Cymothoe*-, *Aterica*- och *Euryphene*-arter, regelbundet uppehålla sig, blir skörden alltid klen. Öppna, soliga platser vid sidan af skogen, farmer med glest stående träd och slingerväxter, dessa äro däremot platser, som sällan lämna sökaren utan lön. Larver och puppor träffas hufvudsakligen på blad och grenar, men äfven fällda trädstammar o. dyl. få ej förbigås, och lämna stundom goda skördar, i synnerhet af puppor, hvilka genom sin med omgifningen öfverensstämmande färg — *mimicry* — först vid noggrannaste undersökning kunna upptäckas. Jag har sett och äfven medfört hem exempel på, att så väl larv som puppa af *Hewitsonia Kirbyi* kunnat så fullständigt äga underlagets färg, att ej blott dettas allmänna färgton, utan äfven många dess finaste nyanseringar hos dem återfinnas.

Larvuppfödningen fordrade, för att lyckas, rätt mycken omsorg; dagligen skulle nytt foder inläggas i alla burarna, och då detta ofta måste hämtas långt borta, där larverna blifvit tagna, åtgick en rundlig tid, innan alla burarna blifvit genomgångna. En ständig oro förorsakade myrorna, hvilka voro ytterst svåra att afhålla från burarna, där de visste att vid hvarje obevakadt ögonblick intränga. Andra skadedjur voro flug- och stekellarver, hvarom mera vid tal om dessa längre fram.

Sedan larverna blifvit uppblåsta, inlades de omedelbart i en bleckdosa; denna torkades först vid låga, hvarefter något naftalin inströddes och betäcktes af ett bomullslager. För att hindra minsta fuktighet att intränga, hvilket i så fall mjukade upp huden och kom den att förlora åtminstone de mera ömtåliga färgerna, tilltrycktes locket därpå genast och stearin smältes rundt kring fogen. På detta sätt, som jag först började använda sedan jag praktiskt fått erfara den fuktiga luftens förstörande inverkan,

lyckades det mig att kunna bibehålla larverna tämligen bra. I början förvarades de i en insektlåda, till dess det blifvit ett tillräckligt antal att fylla en dosa, men härunder ledo de stor skada af fukt och mögel.

Sista dagarna af oktober bildade en vändpunkt i fjärilarnas uppträdande. Dag från dag ökades de brokiga skarorna; kring skogens höga kronor, vid stigar och bäckar, farmer och öppna platser fladdra lekande hopar omkring eller smyga fram i den glesa bushen. Öppna, sandiga platser vid flodstranden, svagt skuggade af högt däröfver sig hvälfvande trädkronor, äro särdeles omtyckta samlingsplatser för en hel del arter. Här ser man hela moln af den hvita och gulröda *Mylothris* fladdra omkring med den citrongula *Terias* och *Atella Eurytis*, eller i massor samlade på marken. Med hastiga vingslag kommer *Papilio Policenes* eller *P. Nireus* öfver vattenytan och sänker sig ned bland de öfriga; allt flera infinna sig, till dess hela kvadratfots ytor sålunda betäckas af ifrigt sugande fjärilar. Här infinna sig äfven *P. Hesperus*, *P. Menestheus*, *P. Leonidas*, *P. Theorini*, och kanske äfven en ståtlig *P. Zalmoxis* synes ibland dem med något utbredda, dallrande vingar. Skygg störtar en liten *Cyrestis Camillus* ned mellan bladverket, far hastigt några slag hit och dit för att i nästa ögonblick åter vara försvunnen. På solljusa, heta ställen flyga brokiga *Charaxes*-arter, hvaraf den röda och svarta *Ch. Lucretius* är allmännast. Äfven *Ch. Brutus* och den lilla grönaktiga, ytterst lifliga *Ch. Eupale* äro ej sällsynta. Deras flykt öfverträffar alla andras i snabbhet, och sällan lyckas man att länge med blicken följa dem i deras svindlande lopp. De älska framför allt solen, och endast under middagens hetaste stunder kan man hafva hopp om att fånga några af dessa prydliga fjärilar. Deras kraftiga byggnad och spänstigheten hos vingarna göra, att de flesta, som komma i håfven, nästan ögonblickligen slitas sönder, och det fordras att med ett hastigt grepp göra dem all rörelse omöjlig, om man vill hoppas att få dem felfria. Nästan samtliga arter fångas bäst på exkrementer. *Charaxes Tiridates* slår hälst ned på stammar, där han såsom nästan alla *Charaxes*-arter hvilar med hopfällda vingar.

Något senare, nämligen i januari, påträffades några exemplar af den skygga, blå och svarta *Ch. Mycerina*. I flera dagar så-

gos de på samma ställe, men gäckade länge alla försök att fånga dem. Som pilar sköto de hvirflande fram och voro i nästa ögonblick ur synhåll för att dock snart åter visa sig på sin vanliga plats, som de ej tycktes vilja öfvergifva. Terrängen var öppen — en plantanfarm — och marken beväxt med slingrande Convolvulaceer, och en stark hetta rådde där under middagstimmen.

Det är en anmärkningsvärd egenhet, att vissa därvarande fjärilar hafva sitt bestämda område, från hvilket de ogärna vika och dit de, om de blifvit bortskrämda, snart återvända. Hit höra flera *Cymothoë*-arter nämligen: *C. Oemilius*, *C. Beckeri*, *C. Theobene*, *Kallima Rumia*, *Euphædra Ruspina* m. fl. *Euphædra*-arter, *Diadema Salmacis*, *Aterica Opis* m. fl. Dag från dag kunna samma exemplar af dessa arter visa sig på en och samma plats, somliga på stigar, andra på buskar och träd, ja därvid hafva de till och med utvalt en viss gren eller ett löf, där de ständigt slå ned.

Vi lämna nu flodstranden och vika af på en därifrån ledande smal stig in i bushskogen. Här möter man en helt annan fauna. En liten svart och blekgul *Catuna angustatum* kommer här vanligen först till mötes, följande stigen på ringa höjd. Den hör just till de omtalade arterna, som ha sitt bestämda område, hvarifrån de ej gärna vika. Att fånga honom möter inga svårigheter; bit för bit skrämmes han framför på vägen, vid hvars sida han ofta slår ned på blad o. dyl., tills han hunnit gränsen för sitt område. Helt hastigt vänder han nu och söker komma förbi; då är rätta ögonblicket att med ett raskt grepp fånga honom.

Euphædra Johnstoni stryker hastigt fram öfver vägen; den är skygg och svår att fånga, då den ofta vet att i sista ögonblicket komma undan, i det den vigt smyger in mellan de tätt stående Zingiberaceer och Marantaceer, som på de flesta ställen resa sig som murar vid stigens båda sidor. Äfven enstaka exemplar af en annan fjäril-art sitta på dessa blad med utbredda vingar, men gifva sig skrämda i väg under snabb, kastande flykt. *Euryphene Gambiæ* slår gärna till på nedfallna frukter, såsom fikon o. dyl. i sällskap med *Euphædra Ruspina*, *E. Ceres*, *E. Themis*, *E. Xypete* och flera *Euryphene*-arter: *E. Sophus*, *E. Oxione*, *E. Tentyris* m. fl. På utskjutande kvistar sitta små prålande *Hypolycæna*-arter eller tumla omkring med hvarandra, hvarvid

bakvingarnas hvita fladdrande bihang göra en sällsam effekt och komma dem att likna små rullande klot. Då de sitta röra de bakvingarna som en sax. Här och hvar ser man den ståtliga *Cymothoë Fumana* än skjuta fram öfver vägen, än hvilande på ett blad med utbredda vingar. På soliga platser sitter den helröda *Cymothoë Sangaris;* den är liflig och rätt svår att få. Så är äfven den ljusbandade, stora *Cymothoë Æmilius;* denna föredrager solig, något öppen terräng inuti skogen, där den slår ned på blad, ej för nära marken. Den är orolig, hvilar ett ögonblick och ger sig åter i väg under snabba, kraftiga slag, spänner ut vingarna och seglar sirligt fram mellan bladverket. *Cym. Theobene* är häller icke ondt om. Den under torrtiden så vanliga *Cymothoë Cænis* var ännu i november ej allmän. Den kommer eljest i stora tåg, som under timmar i ständigt nya skaror draga fram genom luften förbi åskådaren. Dessa tåg hafva dag för dag samma riktning: i Bibundi från N. till S, i Itoki N.—S., i Kitta NV.—SO. Bland den skuggiga »bushen» sitta tröga *Mycalesis*-arter, såsom *Xeneas*, *Sanaos* och *Sandace*. De sky allt skarpare ljus och ty sig in i dunklet.

Detta är äfven fallet med den hvita, tunnvingade *Pseudopontia calabarica*, som allmänt träffas vid stigarna, där den mycket långsamt sväfvar omkring, än höjande, än sänkande sig på sträckta vingar. Den är i rörelse redan mycket tidigt på morgonen, då dess flykt är ännu makligare. I början af mars torde den hafva sin flygtid, ty alla exemplar, jag i Kitta fångade och såg under denna tid, voro vackra och arten allmän; i slutet af månaden voro de flesta fläckiga och fula. Efter regntiden uppträdde den allmänt i oktober och var sedan allmän ännu, då jag i januari lämnade Bonge. På liknande lokal träffas *Allotinus similis*. Dess flykt är ej hastig, och ofta svänger den fram och åter på ungefär samma plats och slår gärna till på spetsen af torra grenar i likhet med *Liptena Lircæa*, som träffas sittande där i flera exemplar med hopslagna vingar. Två par af *Allotinus similis* togos i kopula i medio af mars.

I farmer och på andra röjda platser uppväxer nästan alltid en vegetation af lägre, krypande och slingrande växter: Convolvulaceer, Cucurbitaceer m. fl. Äfven en sådan terräng har sin typiska fjärilvärld. Här ser man den gulbandade *Precis Terea*

och dess släkting, den sammetsbruna *Pr. Ethyra* fladdra omkring med den blågrå, under brunbrokiga *Ergolis Enothrea;* vidare de allmänna *Precis Sophia* och *Acræa Bonasia.*

Synnerligt egendomlig flykt har *Danais Chrysippus* (var. *Dorippus*), ty den sker nästan vågformigt, under det att vingarna äro i stark dallring. Vid skogsbryn eller vid sidan af det höga elefantgräset träffas *Mycalesis Ræsaces* och den hvita *Pontia.*

Den förra kan äfven ofta visa sig bland gräset vid låg, fuktig terräng. Tillsammans med den håller sig *Precis Sophia.*

Talrika Hesperider tumla lekande omkring bland blommorna. På de omtalade, af slingerväxter bevuxna öppna platserna kan man någon gång få se den i samlingar så sällsynta *Salamis Temora* draga fram under afmätta vingslag eller hvilande på ett blad, då och då uppslående sina praktfulla, i blått och violett skiftande vingar.

En annan art af samma släkte, *Salamis anacardii*, ungefär lika stor, hvit och mörk, med små röda, af gult och svart begränsade solar och i viss belysning äfvenledes violettskimrande, är däremot vida allmännare och föredrager gles skog. Vid klart solljus svingar han sig behagfullt upp bland trädkronorna, utbreder sina prålande vingar, sänker och höjer sig, kretsande fram och tillbaka på sträckta vingar. Därpå slår han ned på något blad, eller oftare på dess undersida, där han hvilar med nedvändt hufvud och hopfällda vingar. Ej sällan uppskrämmes han från sin hviloplats, då man går på bredare skogsstigar, vid hvilkas sida han gärna sitter. Är det vackert och solljust, blir äfven den ståtliga *Diadema Salmacis* synlig och stryker fram ej högt öfver vägen; däremot har jag aldrig sett den liksom föregående, höja sig upp bland trädens kronor, då den är mer trög och sätter sig på bladens undersida.

De här nämnda arterna höra i allmänhet till de vanligare, som därför gifva en viss karakteristisk prägel åt det område, där de uppträda. Dessemellan ser man en och annan sällsyntare form, som dock här ej kan angifvas.

De stora nattfjärilarna stå knappast att få utan genom larvuppfödning, åtminstone har jag sällan lyckats få se dem ute. Bland de ståtligaste, som utkläckts, vill jag nämna en Saturnid, stor ljusgul med solar, nämligen *Antheræa Dione.* Larverna

voro svarta med ljusgula taggar och insamlades under någon vecka i närmare ett hundratal samt förpuppade sig till största delen. Mycket talrik var samtidigt en brun och svart, ljusluden *Gastropacha*-larv, som blef ända till 8—10 cm. lång. Intressanta genom sina tåg äro processionsspinnarna, *Anaphe*, hvaraf jag i okt.—dec. fick en ansenlig mängd. De spunno sedermera in sig i ett gemensamt, gulbrunt hölje och kläcktes i februari. Bland Sphingider är *Acherontia Atropos* den största. Ett par vackra *Deilephila* finnas äfven i fullständig serie, likaså den praktfulla *Gonometa Nysa* m. fl.

Med den tilltagande värmen började snart Orthopterernas högljudda skaror att ökas; på gångar och gräsmattor, buskar och slingerväxter — öfverallt sågos vimlande skaror af Acridider och Locustider, talrika så väl till arter som individer. En vår *Locusta viridissima* mycket lik art var allmän. I skogen träffades ofta en mycket stor art med tunna bladgröna vingar. Några arter med hårda, uppblåsta täckvingar höra äfven till skogen. Vid några tillfällen erhöll jag genom infödingarna en ofantligt stor Gryllid, men blott i få exemplar.

En afton fick jag vid passerandet af faktoriplanen plötsligt höra ett från marken kommande, gällt brusande ljud; framåtlutad gick jag, steg för steg lyssnande, för att upptäcka hvarifrån det kom. Det allt starkare dånande ljudet var absolut detsamma, som höres från ett i hastig gång varande tröskverkshjul. Mitt närmande oroade djuret och det blef hastigt tyst; men efter några ögonblick var musiken åter i gång och blef, då jag kommit närmare, så intensiv, att den häftiga vibrationen gjorde örat nästan okänsligt under några ögonblick efter sedan den upphört. Slutligen upptäcker jag i månljuset ett hål i marken och däröfver en uppkastad jordhög, på hvilken den ifriga musikern satt. I nästa ögonblick var han som ett skott försvunnen i gången, men tycktes vara för sånglysten att kvarblifva där, hvarför han snart tittade fram och blef så gripen. Understödd af mina svarta medhjälpare fångade jag under nattens lopp närmare ett tjugutal af de präktiga djuren genom att hälla vatten i gångarna, då de begåfvo sig upp. Äfven följande aftnar fortsattes jakten framgångsrikt. Det var dock endast någon vecka de afhördes. En *Gryllotalpa*, något mindre än vår *Gr. vulgaris*, mullvadsyrsan, lefver i san-

den vid flodstranden och flög mot ljuset om kvällarna. Högst egen är en stor taggig *Hetrodes*, som ej sällan träffades på blad bland Scitamineer. Det är förnämligast den stora prothorax, som är välbeväpnad, men äfven benen bära nålhvassa spetsar, så att det nästan är omöjligt att vidröra det eljest oskadliga djuret.

Märkvärdigast bland Orthoptererna äro de genom sin *mimicry* eller skyddande likhet beryktade Phasmiderna, spökgräshopporna, som man ibland upptäcker bland torra grenar o. dyl. Den största — en *Palophus* — som mätte 24 cm., bragtes mig i en korg af en neger. I början undrade jag hvad han egentligen hade att sälja, då ingenting annat än en torr kvist, som sträckte sig tvärs öfver korgen, fanns att se. Han tillfrågades, hvad han hade att lämna. Synbarligen beredd härpå föll han i ett skallande skratt och vidrörde »grenen», som till min förvåning utbredde ett par stora vingar. I hög grad egendomlig föreföll en orthopter med phasmidernas karaktäristiska habitus, men hvars första benpar med dess taggbesatta femur och tibia samt det utmärkande, trekantiga hufvudet och den tindrande, roflystna blicken tydligen visade sig vara en Mantid. Djurets längd var 15 cm., en anmärkningsvärd storlek för en hithörande art. Liknade denna nu en spenslig *Phasma*, påträffades äfven en annan mantid af alldeles motsatt utseende, med den platta bladliknande form, som utmärker *Phyllium*, den andra af de vidt skilda typer, man finner inom phasmidernas egendomliga grupp. Vingarna voro stora, bredt kantade, och hela djuret förvillande likt den gråhvita stam hvarpå det satt. Skrämdt sprang det hastigt uppåt som en ödla och stannade åter orörligt. För öfrigt funnos där ytterligare några arter, alla glupska, kvicka och äfven obehagliga varelser, som om kvällarna stundom kommo infarande mot ljuset och då alltid väckte uppståndelse, emedan de plägade fara midt på en och ilsket hugga sina hvassa taggar i ansikte och händer — ett tilltag, som vanligen kostade dem lifvet. Mantidernas äggsamlingar, som äro omgifna af ett frasigt, poröst hölje, fästas på grenar, stammar och strån; de nyss utkomna ungarna äro grå.

Under bark, nedfallna frukter och fällda palmer träffades talrika Forficulider; så äfven Blattider på passande lokaler. De af dessa senare, som lefva på bladens öfversida, glänste ofta i skimrande färger. Under nedfallna blad o. dyl. lefva mer enkelt

färgade svarta eller grå former. Orthoptererna, isynnerhet Gryllider och Locustider, höra jämte några Hemipterer, nämligen *Cicaderna,* till de outtröttliga musikanter, hvilkas konserter dygnet om genljuda i skogen, och som hos den nyss utkomne europeen alltid väcker så stor uppmärksamhet. Ingen stund sent eller bittida råder tystnad, men mot solnedgången inträda de egentliga konserttimmarna; det gnisslar, drillar och gnäller i hvarje vinkel och vrå från underskogens täta gömmen upp till de skyhöga kronorna, och så fortgår det hela natten, tills den gryende dagen kommer en del af musikanterna att tystna. Midt bland det enformiga surret, hvarvid örat slutligen så vänjes, att det ej utan att särskildt lyssna vidare uppfattar det, höres här och hvar, i synnerhet vid middagen en allt annat öfverröstande, gäll stämma. Den kommer från någon *Cicada,* som slagit sig ned på ett blad eller en stam, och där musicerar af alla krafter. Att exakt uppfatta hvarifrån ljudet kommer, lyckas mer sällan, ty det tycks komma från alla håll. Ibland kan man däremot få se djuren komma flygande och slå ned på stammarna, då de lätt fångas. Den största påträffade arten är omkring 6 cm. lång, med praktfulla, genomskinliga och bruna vingar, hvaröfver liksom strötts ett fint guld- och grönskimrande stoft. För öfrigt voro Hemiptererna talrikt representerade så väl af land- som vattenformer, de senare af släktena *Notonecta, Nepa* och *Hydrometra.*

Allmänna äro också Pseudoneuroptera. Flera sländor, i synnerhet *Calopteryx*-arter höra typiskt till urskogen, där de sitta vid sidan af stigarna. Öfver dammar och andra vattensamlingar i skogen flyga lifligt färgade *Æschna*- och *Libellula*-arter fram och åter, och äfven vid boningshusen kan man, i synnerhet mot solnedgången se några metallskimrande sländor, oroligt fara fram under ifrig jakt. Till denna grupp plägar man äfven räkna de beryktade Termiterna.

Redan under första exkursionen i den afrikanska skogen väcktes min uppmärksamhet på deras omkring alnshöga, svampformiga jordnästen, som talrikt träffades, i synnerhet i fuktig »bush». Man finner äfven bon af klubblik form, men dessa torde vara sådana, som ej äro fullfärdiga, en förmodan, som bekräftas däraf, att de svampformigas »fot» upptill visar en betydlig uppsvällning, och att de få de andras form, om dessas skärm

formiga tak borttages. Nästena äro till hela sin längd genomsatta af större eller mindre kamrar, vanligen 1—2 cm. i genomskärning och skilda genom helt tunna väggar. Genom små cirkelrunda hål, ett eller två till hvarje kammare, står hela labyrinten i kommunikation. Äfven under jorden sträcker sig ett komplex af kamrar och gångar.

Under nästan ett års tid hade jag vid upprepade tillfällen undersökt dem i hopp att finna någon »drottning», krossat dem bit för bit utan att lämna ett rum oundersökt, men alltid förgäfves. Endast arbetare, soldater, larver och puppor o. s. v. sågos i enorma massor; icke häller några bevingade könsindivider funnos, och hoppet att någonsin få en »drottning» blef allt svagare. Äfven strax efter regntiden blef resultatet detsamma, tills slutligen en dag i november ett helt moln af svartvingade individer fladdrade fram ur ett krossadt bo. Detta gaf hopp om, att rätta tiden nu vore inne; negrerna fingo tillsägelse att hämta bon och bära ned dem till en bredare och tilltrampad väg, för bättre kontroll, att inga kröpo sin väg utan undersökning. Glädjen blef äfven stor, då vid öppnandet af en cell en gulhvit, masklikt krypande varelse visade sig — det så länge sökta djuret. Försiktigt hackades det fram och lades först på marken, där det med största svårighet kröp omkring, släpande sin otympliga kropp efter sig. Jag ville nämligen se, hvad de andra skulle taga sig till, om de skulle samlas omkring sin drottning liksom bina kring visen, men detta var ej förhållandet. De bekymrade sig icke ens om henne; endast några »arbetare» kommo fram och sökte hjälpa henne undan, men tycktes snart ledsna och kröpo sin väg. De kring drottningens närmast varande kamrarna voro ofta fullständigt fyllda med ägg; dessa blefvo sällsyntare ju längre därifrån rummen voro belägna, hvilken omständighet var ett gif akt att förfara varsammare i den mån äggen blefvo talrikare, så att den ömtåliga varelsen ej skulle skadas, då hennes cell öppnades. Ofta är hos termiterna denna senare af ett särskildt utseende och storlek, men så var här icke fallet. Icke häller var drottningens plats bestämd, i det hon ibland träffades i något högre beläget rum, ibland lägre ned. Under samma och följande dagar erhöllos ytterligare 25 st., däribland äfven af två andra termitarter, den

ena med klotrunda, på grenar fästa bon, den andra med långsträckta, sittande utmed trädstammen.

Från termiternas byggnader, vare sig dessa äro särskildt uppförda eller endast bestå af gångar under bark eller i trä, leda alltid en mängd täckta kanaler ut i alla riktningar. Tydligast iakttages detta, då boet är fäst utanpå en stam, som då omspinnes af dylika gångar, hvilka framför allt ställa det i förbindelse med jorden, men äfven sträcka sig uppåt kronan. Ämna termiterna angripa något föremål, t. ex. en tygbal i ett varumagasin, ser man täckta gångar, som leda från deras bo till denna, därvid löpande långa sträckor på väggarna och upp till den hylla, där tygbalen är; icke nog härmed, utan de uppföra dylika inuti denna, allt efter som den sönderätes. Hos inga arter kunde jag finna matförråd.

Termiterna äro ljusskygga varelser, som om dagen hålla sig dolda i sina bon och gångar och endast under natten ströfva omkring eller arbeta på sina byggnader. Sönderslår man en sådan försvinna de hastigt eller söka, om skadan ej är för stor, att hastigt reparera den och afstänga det förhatliga ljuset. De samla sig sålunda i de sönderbrutna rummen och börja byggandet rundt kring kanterna. Materialet är deras exkrementer. Hastigt löper en »arbetare» fram till randen, hvarest han utstöter en liten jordklimp af ett knappnålshufvuds storlek, hvilken sedan bearbetas med käkarna till en plastisk massa, som utjämnas öfver den förutvarande; rester af de krossade väggarna o. dyl. inmuras bland det öfriga sedan det först blifvit söndersmuladt med käkarna och uppblandadt med saliv. Äfven tror jag mig hafva märkt, att de uppkasta jordbollar genom munnen, men det viktigaste materialet förblir dock exkrementerna.

Så länge de måste hålla sig i ljuset går arbetet trögt; ofta försvinna de därvid i sina gångar och tyckas tveka att komma upp, men då de väl fått ett värn färdigt att hålla sig bakom, går det allt raskare, och man ser den ena bollen efter den andra skjutas fram och utbredas öfver kanterna. Är hålet för stort, nöja de sig för tillfället med att täcka blott rundt kring sidorna, så att ett smalt rum bildas mellan den nya och gamla väggen. Härvid börja de fylla dels från golfvet dels från taket, och då murarna närmat sig hvarandra tillräckligt, afsluta de arbetet genom

en murning tvärs öfver den smala springan. Under arbetarnas ifver stå soldaterna tröga vid gångarna och titta fram ur dem med gapande käftar; de visa ingen öfverdrifven djärfhet, utan smyga sig vanligen bort, om de för mycket oroas, till stor skillnad mot vandringsmyrornas soldater, hvilka i så fall blifva allt ilsknare. Mot sina döda eller sårade visa de ej häller samma ömhet som myrorna; en nödställd njuter ingen hjälp, och ligger en död i vägen under arbetet, inmuras han utan vidare och kan ju äfven med sin stora jordfyllda abdomen vara rätt passande till fyllning.

Termiterna äro värnlösa djur och synnerligen ömtåliga; en liten tryckning är tillräcklig att krossa den späda organismen, och äfven solstrålarna, om de direkt falla på dem, uthärda de ej länge. Krossar man ett bo och utsprider djuren på marken, infinna sig genast massor af myror, som börja ett fråssande kalas; puppor, larver, allt bortföres och uppätes, och de ömkliga termiterna bjuda ej till att försvara sig, utan släpas i väg till och med af de obetydligaste småmyror, som om de vore liflösa ting. Hvad här blifvit yttradt om termiterna gäller speciellt den art, som bygger de svampformiga bona, men mycket däraf är gemensamt för dem alla.

Den största af de påträffade arterna tyckes mindre sky ljuset och ströfvar omkring nästan som vandringsmyrorna. Första gången jag lyckades få se ett sådant tåg var i Kitta, sedan äfven i Bonge i februari.

Flera andra arter funnos allmänt; en del bygga klotrunda bon, som hänga på trädgrenar, andra lefva i trä, som de alldeles sönderäta, utan att skada ytan. Dessa senare äro för människan de förargligaste och göra ofta skada i magasin och boningsrum.

Bland Neuroptera kan nämnas ett par *Myrmeleon*, som hålla till i skuggig underskog och äro rätt svåra att se, där de sitta bland torra grenar eller längs nedhängande lianer. Larverna, myrlejonen, hafva ej mycket visat sig i Bonge, däremot voro de allmänna i Ekundu.

Till Diptera höra några af landets värsta plågoinsekter, moskiterna, hvilkas elaka rykte spridt sig öfver hela världen. De äro på många platser, i synnerhet i mangrove-regionen ytterst talrika och förbittra ens tillvaro. Då solen gått ned börja de infinna

sig och förkunna genast sin närvaro genom sitt enerverande pip och sina smärtsamma sting. Därmed är all trefnad förbi, all hvila på den svala verandan omöjlig, och så återstår icke annat, än att antingen så snart som möjligt krypa in under moskitnätet eller marschera fram och åter, så att de ej få ro att slå ned. I Bonge voro de dess bättre fåtaliga, men i Ekundu, som just ligger vid mangroveskogen, desto talrikare.

Lika plågsamma, om ej värre, därför att de uppträda om dagen och vanligen i ofantlig mängd, äro sandflugorna. De ytterst små varelserna — de uppnå ej ett knappnålshufvuds storlek — förorsaka med sina sting, hvilka liksom moskiternas svullna upp till en hvit hårdnad, en pinsam klåda, som varar i flera timmar. Vid lämplig dager och god observation kan man se dem som ett fint stoft fara omkring i luften; rofgirigt slå de därefter ned på händer, hals och ansikte, där man i samma ögonblick får känna deras pinsamma bett. Under kanotfärder på floderna får man, isynnerhet under heta dagar göra bekantskap med en annan plågoande, en stickfluga, både till storlek och utseende mycket lik vår *Hæmatopota pluvialis*.

Den kommer alldeles ljudlöst farande, slår ned på kanotkanten ett stycke bort och sitter där så stilla och oskyldig, som om dess hela önskan vore att endast få en hviloplats efter resan från land. Men där förblir hon ej länge, utan gör några hastiga kast hit och dit, försvinner utmed kanotens sida och kommer så obemärkt tillbaka för att slå ned på något tryggt ställe, där man ej har blicken fäst, ty för denna hyser hon en märkvärdig fruktan och gör aldrig något ofog, så länge man fixerar henne. Kläderna skydda ej säkert mot stinget, om de ej äro mycket vida, men äfven då vet hon att träffa på någon punkt, där de sitta spända mot kroppen, i hvilken hon ej är sen att sänka sin hvassa snabel. En besläktad gul form, *Glossina*, skall gifva ännu värre bett; den är dock lyckligtvis långt sällsyntare och visar sig endast i enstaka exemplar, liksom förhållandet är med en stor *Tabanus*-art. Negrerna med sina nakna kroppar plågas af dessa djur ännu grymmare och hata dem ock därefter. De kunna aldrig se en stickfluga på hvarandra utan att söka döda den, hvilket de äfven stundom söka göra, då den slagit ned på en hvit. Ofta kan man under kanotfärder helt oförmodadt få

ett väldigt slag i ryggen af en bakom sittande paddlare, något hvaröfver man i början blir ursinnig, okunnig om hvilken stor tjänst han tror sig göra därmed, och man blir kanske sedan ännu mer uppretad efter att hafva vändt sig om och fått se honom grinande, med en fluga i handen.

I den dunkla, fuktiga skogen kan man ofta iakttaga en sällsam dans af stora, spensliga myggor, Tipulider, antingen samlade i klunga på en trädstams nedre del eller under gungande flykt tumlande som bollar upp och ned utmed dess sidor. Detta senare sker endast då de oroas; lämnade åt sig själfva slå de ned, och hela sällskapet börjar nu utföra ett egendomligt skådespel. Därvid fästa de sig endast på första och tredje benparen; hela djuret sättes i en darrande, djupt gungande rörelse, i det de långa benen höjas och sänkas, så att kroppen nästan slår emot underlaget; det mellersta benparet svänges under hela tiden som ett par väldiga armar. Själfva kroppen ser man knappast, endast de hvitbandade benen, som ibland långsamt och afmätt, ibland med feberaktig ifver röra sig i ett oredigt virrvarr.

Af synnerligt intresse är den till *Aphaniptera* hörande, mycket beryktade sandloppan, »djiggas» eller »djinga», *Sarcopsylla penetrans*, som är en stor plåga för människorna. Sandloppan är något mindre än sin vanliga europeiska släkting och till färgen som denna. Den hoppar kvickt och rätt långt, men plägar i allmänhet ej gifva sig upp på kroppen, utan angriper förnämligast fötterna. Det är egentligen endast honan, som väcker uppmärksamhet; hanen lefver ständigt fri i sanden. Då honan skall lägga ägg, borrar hon sig in i huden, den äggfyllda, hvita abdomen sväller där upp till en ärtas storlek eller mera, söndersliter därvid underliggande väfnader och förorsakar en obehaglig klåda. Hufvud och thorax synas i midten som en liten svart punkt. Ett par veckor torde åtgå innan äggen kläckas.

På hemresan fann jag nämligen, efter att hafva varit denna tid på hafvet, tre exemplar, som sutto i ena foten och då voro af betydande storlek. Jag hade med säkerhet fått dem, då jag lämnade Ekundu några dagar före afresan. Negrerna lida betydligt af dem, och ofta ser man deras fötter alldeles söndertrasade, då efter hvarje djur, som uttages, ett större eller mindre hål kvarblifver, hvars kanter ofta blöda och kunna värka upp till

sår. Krypa djuren in under naglarna, medför deras borttagande dessutom stor plåga. Arten, som har sitt hemland i Sydamerika, säges hafva blifvit öfverförd till Afrika med slafskepp.

Bland Hymenoptererna gjorde sig parasitsteklarna, Ichneumonider och Braconider, obehagligt bemärkta genom sina förödande sköflingar i larvburarna. Nästan dagligen dödades larver och puppor, icke allenast i enstaka exemplar, utan hela kullar dukade under för dessa djur. Så snart en larv började krypa tillsammans och ej ville äta, oaktadt man såg, att den ej nått sin utveckling för inpuppning, visste man hvad som fattades honom, och någon räddning fanns icke: dag för dag blef han allt tunnare och mjukare till dess han liksom upplöstes af de alltjämt tillväxande och frätande parasiterna. Ibland syntes han däremot alldeles frisk, växte och förpuppades, men i stället för fjäril sågos ibland flera, ibland en enda parasitstekel flyga på gallret af buren någon tid därefter.

På skogsstigar surrade ofta en stor, svart, rödbent gräfstekel fram med stor snabbhet. Hans gångar, som med förkärlek anläggas midt på den tilltrampade vägen, gå nästan lodrätt ned. Står man stilla vid en påbörjad gång, kan man få se det lifliga djuret slå ned vid dess mynning, oroligt springa fram och åter, och så krypa in för att i nästa ögonblick åter visa sig. Synes ingen fara vara för handen, dröjer det allt längre tid nere, emellanåt visande sig för att undanskaffa den jord, det lösgjort. Den fullfärdiga gången är omkring en fot djup och fylld med rof för larverna. Jag har flera gånger uppgräft sådana bon och aldrig funnit annat än stora gräshoppor såsom rof.

En annan art, en *Pelopæus*, som bygger sina af jord uppförda bon på väggar o. dyl., ofta nog inuti rummen, föder däremot sina larver alldeles uteslutande med spindlar. Dessa stickas så, att de blott förlamas och äro till det yttre fullkomligt oskadade, hvarför de kunna med fördel användas för samlingar. Också betjänade jag mig af denna oväntade hjälp och plundrade alla nästen jag såg på det välkomna bytet. I regel finnas omkring femton spindlar i hvarje cell. Larven har sin plats innerst och angriper under sin tillväxt den ena spindeln efter den andra; då alla äro förtärda, inpuppar han sig i en rödbrun pergamentartad kokong. Den utbildade stekeln är svart och gul. Trähumlor blefvo

vid torrtidens början allmännare än någonsin förut. Det var de utslående blommorna, som lockade fram dem, och där dessa bildade större grupper, rådde lifligt buller. På öppna ställen, ofta utmed flodvallen, sågs en stor art, med sammetsbrun thorax och metallglänsande svarta vingar och abdomen, ideligen fara fram och åter inom ett bestämdt område, som den sällan lämnade, om ej för att med svindlande fart göra några volter och så åter fortsätta sin förra bana.

Bland de talrika myrorna vore först att nämna en liten, ytterst spenslig röd art, som redan visade sig under resan från Europa. Den var allmän om bord och hade valt sockerkistorna till bostad, så att vi dagligen hade nöjet att se den i sockerskålen på bordet. Den uppträder vid kustplatserna i massor och är synnerligen besvärlig, då den ofelbart infinner sig, hvar helst något ätbart är åtkomligt. Att skydda sina samlingar mot dessa myror är nästan omöjligt, ty den minsta springa lämnar dem tillräcklig ingång och deras uppspåringsförmåga trotsar all beskrifning. Till Bonge hade den ej hunnit, men ersattes af en mörkare art, som var en nästan lika svår förstörare, hvilket tillräckligt syntes i larvburarna. En del Formicider, små och svarta, bygga på träden ända till 5—6 fot långa bon, som se ut att vara hopfogade af en massa små tegellagda flikar af gråpapper. Så komma slutligen vandringsmyrorna, *Anomma arcens*, Afrikas renhållningshjon, men tillika ett af dess värsta plågoris. Det är svårt att få färger nog mörka att skildra all den plåga, det gränslösa obehag och oro, dessa — må vara oumbärliga, men icke dess mindre afskyvärda — kräk förorsaka under vandringar i skogen. I millioner och åter millioner genomströfva de skog och öppna platser, slukande allt ätbart, som kommer i deras väg, och angripande icke allenast döda ting och mindre djur, utan med ett exempellöst mod och dödsförakt äfven de största. Intet djur går fritt för deras angrepp, om det ej viker bort; men detta veta de flesta att göra, om det finns någon möjlighet därtill. Blifva de en gång fast, gå de en kvalfull död till mötes. Men äfven myrorna ha sina fiender, som, utan att bry sig om deras bett och förtviflade försvar, massvis döda och förtära dem. Hit hafva vi först att räkna en liten skogsödla, *Mabouia sp.?*, som vid ett myrtågs annalkande bereder sig på en god fångst. Det är ett nöje att se, med hvilken

smidighet de kvicka ödlorna springa omkring i den myllrande hopen, proppa munnen full med myror, hvarpå de löpa till ett säkrare ställe, där de förtära sitt byte. Ifrigt upptagna med sin jakt, springa de under tiden utan fruktan rundt omkring den orörligt stående betraktaren, ja, tveka ej ens att springa upp för hans ben, under det den lifliga blicken granskande far hit och dit för att utforska, om möjligen någon fara kan vara för handen. En annan förföljare är den vanliga *Agama colonorum*. På stammar och stenar, på väggar och tak, öfver allt löper denna vackra ödla med samma ledighet, samma behagliga rörelser, hvarvid dess vackra teckning framträder till sin fulla styrka. Det är dock endast hanen, som prålar med lysande blodröda och blå färger; honan bär en mera anspråkslös teckning af gråbrunt och grönt.

Flera fåglar följa äfven regelbundet myrtågen och hämta, som det synes, nästan uteslutande sin föda från dem. Här böra först nämnas de till *Pycnonotidæ* hörande hårfåglarna, *Criniger*, särskildt *Cr. notatus*, som är ungefär af en talltrasts storlek, ofvan olivgrön, under gul, samt en Timeliid, *Aletha castanea*, något mindre till storlek samt hvit och kastanjebrun. Båda dessa utstöta under jakten egendomliga, lätt igenkänliga, vemodiga läten, hvarigenom man göres uppmärksam och sålunda kan undvika att komma in bland myrorna.

Vidare, ehuru ej så regelbundet, följas tågen af hackspettar, *Campothera*-arter, och af den om vår rotgel påminnande *Stiphrornis gabonensis*.

Då myrorna svärma upp ur jorden, och tåget tager sin början, strömma de fram i ett omkring tumsbredt band, som dock snart delar sig i flera, för att åter sammansmälta och delas. Äro de riktigt under vandring och ej behöfva sprida sig för att söka föda, bilda de en enda oafbruten ström, som hastigt rör sig framåt. Arbetarna utveckla en rent af feberaktig ifver och tåga fram med en snabbhet, som är förvånansvärd, då man betänker, huru länge de sålunda äro i rörelse, innan de söka hvila; med nedböjdt hufvud tåga de framåt i de föregåendes spår, som det tyckes obekymrade om hvart det bär. Hafva de, som ofta är fallet, en puppa att föra med sig, bära de denna under kroppen, sedan de gripit ett fast tag om dess ena ända. På båda sidor om tåget paradera soldaterna, som då och då framila några steg, stanna

åter, sänka abdomen och höja framkroppen; det väldiga hufvudet med dess fruktansvärda käftar sträckes nästan rakt uppåt, och så stå de orörliga, stirrande i vädret, med vidöppet gap, färdiga att angripa hvarje varelse, som söker oroa tåget. En i sanning präktig vakt! Då de allt efter som tåget skrider framåt behöfva ändra plats, gifva de sig in bland de öfriga och löpa helt fredligt, till dess de funnit en ny plats att besätta, och stanna då åter. Skulle man oroa dem, t. ex. kasta en sticka i deras väg, eller själf vara nog olycklig att omedvetet stå midt ibland dem, uppstår en förfärlig oreda, och inom några ögonblick är hela platsen öfversvämmad af myror, som ursinnigt rusa hit och dit och i senare fallet massvis äntra upp för benen, och snart bebåda sin närvaro genom smärtsamma bett. Har man ej märkt dem, förr än de hunnit så långt, är man i en af de obehagligaste situationer, man gärna kan komma. Att skaka af sig dem lär icke lyckas; de bita sig fast i kläderna, krypa in i skorna och skaffa sig alltid väg in till kroppen, där deras sting blifva så plågsamma, att man vanligen rusar till ett säkrare ställe, afkastar kläderna och börjar en grundlig syning af hvarje plagg för sig; men ändock får man kännas vid dem stund efter annan, ty de veta att så gömma sig i veck och sömmar, att alltid några blifva kvar, hvilka man upptäcker först när de åter börja sina anfall.

Det skulle vara någon tröst, om myrorna ständigt hölle sig i skogen och läte boningshusen vara i fred, men äfven här göra de påhälsningar, så att man måste lämna bädd och allt, tills de tågat bort, hvilket dock kan dröja hela dygn, om man ej använder särskilda medel att fördrifva dem. Mången gång har jag vid hemkomsten funnit hela golfvet som en enda krälande massa — en allt annat än behaglig syn, då man väntat sig hvila efter en tröttande dag. Så måste utrotningskriget börja, hvarvid eld och salt äro de verksammaste vapnen. Vid ett tillfälle hade jag köpt ett slags små oljerika kärnor, rätt goda och i smaken kanske mest påminnande om valnötter, och lagt dem i ett plantanblad på en blecklåda. Fram på kvällen kom jag ihåg dem och gick bort för att taga några stycken, men griper i stället i en hel klump af myror, som ögonblickligen beto och höggo i handen. Väl befriad från dem finner jag vid lampskenet, att ett helt

myrtåg kommit in, och att de vedervärdiga djuren i tumshöga lager betäckte kärnorna och hela lådan. Denna var lyckligtvis af bleck och tom, hvarför jag stänkte på litet fotogén, antände alltsammans och var så befriad från en del af plågoandarna. Instängda husdjur anfallas regelbundet, och om man har en apa eller papegoja, måste buren sättas på tjärade stolpar.

Då ett myrtåg kommit fram till en öppen terräng, en afröjd plats eller dylikt, sprida sig djuren vanligen för att söka föda. Framför ett sådant tåg är ett rörligt lif; spindlar och insekter, grodor och andra smådjur röra sig här om hvarandra, hoppande och löpande för att komma undan den fruktade fienden. Liksom branden på slätten väcker oro bland de större djuren, som oemotståndligt drifvas framför den härjande eldslinien, och slukar allt, som ej hinner undan, så väcker äfven de framvältrande myrskarorna fruktan bland de mindre och lämna för öfrigt lika litet kvar af rofvet som elden. Intet ställe lämnas oundersökt; de krypa upp på stammar, ut på löfven, löpa ned i jordgångar och remnor, hvarur de uppjaga råttor, näbbmöss, skorpioner, maskar, med ett ord allt, som dit tagit sin tillflykt. Så småningom uppstår, där myrorna samlade gå fram, en djup väg; den af fötterna lösgjorda mullen kastas åt sidan, allt mer stiger den så bildade vallens höjd, de båda sidorna närma sig upptill hvarandra och sammanstöta, så att en tunnel bildas, hvari de sedan ostördt kunna framtåga.

I största mängd förekommo vandringsmyrorna i november, sedermera aftogo de något i antal.

UEBERSICHT.

Aus Kamerun. Einige Züge aus dem Insectenleben in der Gegend von Bonge zur zeit nahe vor dem Anfang der Trockenperiod, von Y. S.